

ՀԱՅԵՐՆ Ի ՀԱՊԵՇԻՍՏԱՆ

« Անահիտ » ի ընթերցողները « Անահիտ » ի 1902 մարտի թիվին մէջ կարդացին այս խորագրով մէկ յօդուածն , որ բաւական յուղում յառաջ բերաւ այստեղի հայ պաշտօնականութեան մէջ : Շատեր իրաւացի գտան դիտողութիւններս , ճշդելով միայն մանրամասնութիւն մը , որուն մէջ սխալած ըլլալս ես ալ կ'ընդունիմ , բայց յայտնած ընդհանուր գաղափարս ընդունեցան , եւ նկատեցին որ նոյն իսկ պէտք եղածին չափը չէի ըսած : Միայն պ . Արաբեանը գտնուեցաւ որ հիմնապէս փորձեց հերքել իմ յայտնած գաղափարս : « Անահիտ » ին դրկուած յօդուածով մը Բայց ինձի համար շատ դիւրին պիտի ըլլայ ապացուցանել թէ պ . Արաբեանի դիտողութիւնները կողմնակալ են , հակասական եւ անտրամաբան , եւ ասի առիթ մը եւս պիտի ըլլայ այս կարեւոր հարցը աւելի որոշ երեւան հանելու :

Հայաստանի խորը պտնուող դիւզացին անգամ դիտէ թէ Հապէշները իրենց կրօնամօտ ազգ կը համարին Հայերը , եւ զեռ հեռու չէ աշն ժամանակը երբ Հապէշները Երուսաղէմ ուխտի երթալով Հայոց վանքը կ'իջեւանէին՝ զանոնք միայն համակրօն ընդունելով , Բաւական տարի առաջ , երբ Հապէշները երկու Անգլիացի գերի բռնեցին եւ բանտարկեցին , Անգլիացիք՝ ծայրայեղ միջոցներու չդիմած՝ Երուսաղէմէն երկու հայ եպիսկոպոս դրկեցին պատուիրակ ի Հապէշիտան : Այս ընտրութիւնը անգամ մը եւս կ'ապացուցանէ թէ Անգլիացիք իսկ զգացած էին թէ Հապէշներու աչքին Հայերը գերազանցութիւն մ'ունէին Խպտիներու եւ Յոյներու վրայ , — ինչ որ տարիներէ ի վեր Հապէշիտան պտնուող պ . Արաբեանը չէ կրցեր իմանալ , Գալով հանգուցեալ Յովհաննէս Թագաւորի հայասիրութեան ու բանակցութիւններուն , ասի այնքան անուրանալի իրողութիւն է , որ պ . Արաբեան ինքն իսկ զայդ չէ հերքած :

Պ . Արաբեան քանակեք է , յօդուածիս իմաստը խեղաթիւրելով , այնպէս մը ցոյց տալ որպէս թէ ես Հապէշներու մէջ կրօնական փոփոխութեանց ձգտում տեսած ըլլամ , ինչ որ կը հերքէ՝ Հապէշներու մոլեռանդութեան վերայ ծանրանալով : Շատ ճիշդ է թէ Հապէշները կրօնասէր ու նոյն իսկ մոլեռանդ ազգ

են , Բայց քիչ մը անդին , պ . Արաբեան չէ վարանած այդ միեւնոյն Հապէշները ազատամիտ , կրօնական խտրութիւն չգնող , բոլոր ապիտակամորթները հաւասար սեպող ցոյց տալու , կ'երեւայ թէ մոռցեր է յիշելու թէ մինչեւ այսօր Հրէաները — որոնք քրիստոնեաներուն չափ « սպիտակ » են կարծեմ — չեն կրցած մուտք գտնել Եթովպիա , ինչ որ անհերքելի ապացոյց է Հապէշներու մոլեռանդութեանը . նոյնպէս անհերքելի է որ քրիստոնեայ ազգերն ալ Հապէշներու կողմէն ու մանր աւելի ումանք պակաս են սիրուած , եւ ատոնց մէջ առաջին տեղը կը բռնէր (եւ ամենէն նուազ օգտուողը եղած է զժաղղաբար) Հայը . այս կէտը պ . Արաբեանն անտարբեր կը թողու , բայց իմ սրտիս վիշա կը պատճառէ :

Հրէաները Եթովպիոյ չըջակայ քաղաքները , Ատէն , Մասսաւա , Ռիպուլթի , հաստատուելով , իրենց օտարազգի գործակատարներով միայն առեւտուրնին կ'ընեն Եթովպիոյ մէջ , եւ Հայերու չափ հին ալ չըլլալով իրենց առեւտրական սահմանները միլիոններու մէջ տարածած են , մինչդեռ Հայերը իրեւ բարեկամ ու կրօնակից ազգ սկիզբէն ի վեր արքայական պալատի ներսն ու դուրսը կ'ընդունուէին , ինչպէս Պ . Արաբեանը ինքն ալ կը խոստովանի՝ մի քանիներն միայն նկատելով , եւ շարունակ ալ արքայական շնորհներու կ'արժանանային : Ինչ ըրին մինչեւ այսօր , իրենց ցեղին , իրենց ազգակից անհատներուն ու իրենց անձին օգուտ բերելու համար Ուրիշ րան չըրին բայց եթէ զիրար կործանել . իրենց ազգեցութիւնը նորեկ հայ անհատներու վրայ գործածելով զանոնք կամ շարաշար չահագործեցին եւ կամ հալածանքներով յուսահատեցուցին . թողունք զեռ այն անբացատրելի կէտերը , որոնք հետզհետէ կը լուսաւորուին :

Շատ աճապարիկ է պ . քննադատը ինձի Յոյն մը ցուցնելու , որ արդէն հարուստ մտեր է այս երկիրը , բայց անքերէն վերպեր են ա՛յնքան բոպիկ մանողները , որոնք այսօր միլիոնատէրներ կը կոչուին . ատոնց ամէնն անտեսելով , Հայոցմէ երկու հատ առաջնակարգ վաճառական (!) կը նշանակէ , որոնց գոյութիւնը զեռ մեզի համար անձանօթ կը մնայ զժաղղաբար :

Այստեղուայ վաճառականները միլիոններով կը գործեն . Հայոց 22 առաջին եւ երկրորդ

